

Fındık Yetiştiriciliği Yapan İşletmelerin Ekonomik Analizi (Samsun ili Çarşamba ve Terme Ovası Örneği)*

Derya ÖZTÜRK¹

Yaşar AKÇAY²

¹Ordu Üniversitesi, Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Ordu

²Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Tokat

Özet: Araştırma Samsun ili Çarşamba ve Terme Ovasında fındık yetiştiriciliği yapan işletmelerin ekonomik analizini kapsamaktadır. Araştırmaya esas olan veriler, tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemiyle Çarşamba ovasından 96, Terme ovasından ise 94 adet fındık işletmesinden, 2007-2008 üretim döneminde anket yoluyla elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; arazi sermayesinin aktif sermaye içindeki payı, Çarşamba ovasında %87,12 ve Terme ovasında ise %92,72 olarak bulunmuştur. Saf hasıla ve tarımsal gelir iki ovada da pozitif bulunmuştur. Ortalama fındık arazisi ile dekara ortalama fındık verimi Çarşamba ovasında 29,22 da ve 124,33 kg iken, Terme ovasında 40,67 da ve 112,09 kg olarak tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Fındık, Ekonomik Analiz, Samsun.

Economic Analysis of Farms Growing Hazelnut (Case of Çarşamba and Terme Plains of Samsun Province)*

Abstract: Study covers economic analysis of hazelnut grown in Çarşamba and Terme Plains of Samsun. The main data was gathered through questionnaires using stratified random sampling method from 96 hazelnut companies in Çarşamba Plain and 94 companies in Terme Plain during 2007-2008 production term. According to the results; the share of field capital in active capital was found as %87,12 in Çarşamba Plain and %92,72 in Terme Plain. Pure Revenue and Agricultural Income were found to be positive in both of the plains. While the average hazelnut field and average hazelnut yield per decare were found to be 29,22 decare in Çarşamba Plain and 124,33 kg, it was found to be 40,67 decare and 112,09 kg in Terme Plain.

Key words: Hazelnut, Economic Analysis, Samsun.

1. Giriş

Türkiye’de tarım sektörü açısından oldukça önemli bir yere sahip olan ve tarım ürünleri içinde geleneksel ihraç ürünlerinden biri olan fındık, Türkiye’ye önemli miktarda döviz girdisi sağlamaktadır. Türkiye’nin tarımsal ürün ihracatının %26,10’u fındık ve fındık ürünleri ihracatından elde edilmiştir (Anonim, 2009a). Dünya fındık üretimi yaklaşık 766 bin ton olup, bu üretimin %65,30 ile en yüksek payı Türkiye’den sağlanmıştır. Dünya fındık üretiminin önemli bir kısmını üreten Türkiye, bu açıdan üstün bir konumdadır. Üretimde ikinci sıradaki İtalya’nın payı %13,70’dir. İtalya’yı %5,57’lik payla ABD ve %1,37’lik payla İspanya izlemektedir (Anonim, 2009b).

Türkiye’de fındık üretimi, Türkiye İstatistik Kurumu kayıtlarına göre 34 ilde yapılmasına karşın, üretimin tamamına yakın kısmı 6 ilde toplanmıştır. Bu iller; Eski Üretim Bölgesi olarak adlandırılan Ordu, Giresun ve Trabzon ile Yeni Üretim Bölgesi olarak adlandırılan Sakarya, Düzce ve Samsun’dur.

Türkiye fındık üretiminin yaklaşık %88’i bu 6 il tarafından karşılanmıştır (Anonim, 2009a). Samsun ili 66.617 ton fındık üretimi ile Türkiye fındık üretiminin yaklaşık %13’ünü karşılamaktadır. Samsun ilinde fındık üretiminin yapıldığı ilçeler; Merkez, Terme, Çarşamba, Salıpazarı, Ayvacık, Tekkeköy, 19 Mayıs, Bafra, Alaçam ve Asarcık’tır. Bu ilçeler arasında Çarşamba ve Terme İlçeleri, Samsun ili toplam fındık üretiminin %56’nı oluşturmaktadır (Anonim, 2009a). Fındık tarımı her iki ilçenin de en önemli geçim kaynaklarından biridir. İlçelerin ova kesiminde fındık dışında bazı tarla ürünleri, sebzeler ve kavak ağaçları bulunurken, yüksek kesimde büyük ölçüde tek ürün olarak fındık hakim durumdadır.

Araştırma sonuçları ile uygun yayım faaliyetleri aracılığıyla uygulamaya yönelik gelişmeler sağlandığı takdirde karar alıcılara kullanacakları önemli veriler sağlanabilecektir. Üretim alanına yatırım yapacak üreticilere yatırımın karlılığı konusunda ihtiyaç duydukları bilimsel çalışmalara gereklilik olması sebebiyle,

* Bu makale, Doktora Tezinden özetlenmiştir.

çiftçilerin işletmecilik kararlarında yardımcı olabileceği düşünülmüştür. Ayrıca çalışma ile uygun fındık alanlarının tespitine, fındık tarımına yönelik politikaların oluşturulmasında politika yapıcılara önemli ölçüde katkılar sağlanabilir. Araştırma sonuçlarının bu konuda bundan sonra yapılacak çalışmalara ışık tutması amaçlanmıştır.

Samsun ili Çarşamba ve Terme ovalarında fındık yetiştiriciliğinin karşılaştırmalı olarak ekonomik analizinin incelendiği bu araştırmanın amaçları aşağıda sıralanmıştır:

i. Fındık yetiştiriciliğinin yoğun olarak yapıldığı tarım işletmelerinin sosyo-ekonomik yapısını belirlemek,

ii. Fındık yetiştiriciliği yapan işletmelerde, hem üretim dalları itibarı ile hem de işletmelerin bir bütün olarak yıllık faaliyet sonuçlarını tahmin etmektir.

2. Materyal ve Yöntem

Bu çalışmanın ana materyalini, Çarşamba ovasında 1.194 adet işletmeyi temsil niteliğine sahip örnekleme yolu ile seçilen 96, Terme ovasında ise 941 adet işletmeyi temsil niteliğine sahip 94 adet tarım işletmesi ile anket yoluyla elde edilen veriler oluşturmaktadır. Varyasyon katsayısının yüksek çıkması (Çarşamba ovası için %82,38 ve Terme Ovası için %82,21) sebebiyle örneklemede tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Dağılım grafiğindeki kırılmalar dikkate alınarak, araştırma popülasyonunu oluşturan işletmeler normal dağılım gösterecek şekilde 1-14, 15-40 ve 41 da ve daha büyük olanlar olmak üzere 3 gruba ayrılmıştır.

Örnek hacminin tespitinde tabaka sınırları dikkate alınarak, tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemlerinden olan Neyman yöntemi kullanılmıştır (Yamane, 2001). Yapılan hesaplamalar sonucunda, örnek hacmi Çarşamba ovası için 96, Terme ovası için 94 olarak tespit edilmiştir.

Araştırmada örnek hacminin belirlenmesinde %90 güven aralığında ve ortalamadan %5 ($t=1,65$) sapma ile çalışılmıştır.

İncelenen işletmelerin nüfus, işgücü, eğitim durumu ve sermaye yapıları ortaya konulmuştur. Aile işgücü potansiyelinin belirlenmesinde erkek işgücü birimi (EİG) esas alınmıştır. Erkek İşgücü Birimi; yetişkin (15-49 yaş arası) bir insanın günde ortalama 10 saat

çalışması ile ortaya koyduğu işgücüdür (İnan, 1994). İşletmelerde 7-65 yaş arası nüfusun fiilen çalışabilir nüfus olduğu kabul edilmiştir (Aras, 1988). Ailede kullanılabilir işgücü miktarından, işletmede kullanılan aile işgücü miktarı ile işletme dışında çalışan aile işgücü miktarı çıkarılarak atıl aile işgücü belirlenmiştir. İşletmelerde kullanılan yabancı işgücü ise; daimi ve geçici olarak çalıştırılan yabancı işçilerin yaş ve cinsiyeti ile çalıştırıldığı gün sayıları dikkate alınarak hesaplanmıştır. Nüfusu erkek işgücü birimine (EİB) çevirmede, kişilerin yaş ve cinsiyete göre değişen iş başarıma katsayıları dikkate alınmıştır (Aras, 1988). İncelenen işletmelerin sermaye yapılarının ortaya konulmasında, sermayenin fonksiyonlarına göre sınıflandırması yapılmıştır (Erkuş ve ark., 1995). İşletmelerin mali durumlarının belirlenmesi amacıyla *Bilanço Oranları (Mali Rasyolar)* olarak *Cari Oran* ve *Likidite Oranı* hesaplanmıştır (Çabuk ve Lazol, 2010). *Öz Sermayenin Uzun Vadeli Borçlara Oranı* ise, incelenen işletmelerin uzun vadeli borçlarının olmaması nedeniyle hesaplanmamıştır.

İşletmelerin yıllık faaliyet sonuçları iki şekilde ele alınarak incelenmiştir. Birincisinde işletme üretim dalı bazında ele alınmış, ikincisinde ise işletmeler bir bütün olarak ele alınmış ve buna göre gelir ve giderler hesaplanmıştır. İncelenen işletmelerde üretim dalları düzeyindeki analizlerde; Gayrisafi Üretim Değeri, Değişken Masraflar ve Brüt Kar'lar hesaplanmıştır. Brüt-Karların teknik birime düşen miktarları hesaplanarak üretim dallarının başarı durumu saptanmıştır.

İşletmelerin bir bütün olarak yıllık faaliyet sonuçlarının analizinde Gayrisafi Hâsıla, İşletme Masrafları ve Gerçek Masraflar, Saf Hâsıla, Tarımsal Gelir, Harcanabilir Tarımsal Gelir ve Toplam Aile Geliri değerleri hesaplanmış ve yorumlanmıştır.

3. Araştırma Bulguları ve Tartışma

3.1. İncelenen İşletmelerin Sosyal ve Ekonomik Yapısı

Tarım işletmeleri bir aile düzeni içinde faaliyetlerini sürdürdükleri için daha çok sosyo-ekonomik bir ünite olarak kabul edilmektedirler (Rehber ve Tipi, 2005). Bu nedendir ki, tarımsal işletmelerde nüfus varlığı ve bu nüfusun nitelikleri tarımsal üretimdeki

işletmelerin başarısında önemlidir. İncelenen işletmelerde işletme başına düşen ortalama nüfus mevcudu, Çarşamba ovasında 4,88 kişi ve Terme ovasında ise 5,02 kişi olarak belirlenmiştir. Buna göre anket uygulanan işletmelerin sahip olduğu nüfus mevcudu, Türkiye ortalamasının (5,19 kişi) altında bulunmuştur (Anonim, 2003). 15-64 yaş grupları arasında çalışabilecek durumda olup da, çalışma istek ve arzusunda bulunan nüfus iktisaden faal nüfustur (Taslak ve Kara, 2009). Faal Nüfus oranı, 15-64 yaş grubuna dahil aile fertleri sayısının toplam nüfusa oranlanması ile elde edilmiştir. Bu oran Çarşamba ovasında %70,87 olup, 2009 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Çarşamba ilçesi faal nüfus oranı %65,90'nın üstünde bulunmuştur. Terme ovası ise %71,13 faal nüfus oranı ile yine 2009 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre Terme ilçesi faal nüfus oranı %65,84'ün üstündedir (Anonim, 2009c).

Çarşamba ovasında %87,79 ve Terme ovasında ise %85,15 oranında okur-yazarlığın olduğu tespit edilmiştir. Bulunan bu sonuçlar ile Türkiye'nin 2009 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi nüfus sayımı sonuçları karşılaştırıldığında, her iki ovada da okur-yazarlık oranının Türkiye ortalamasına (%88) yakın olduğu görülmektedir (Anonim, 2009d).

İncelenen işletmelerde işletme yöneticilerinin ortalama yaşı ve öğrenim süresi, Çarşamba ovasında 49,09 ve 6,36 yıl iken, Terme ovasında 61,33 ve 5,71 yıl olarak hesaplanmıştır. Çarşamba ovasındaki işletmecilerin Terme ovasındakilere göre yaş ortalamalarının düşük, eğitim düzeylerinin ise yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum Çarşamba ovasındaki üreticilerin daha bilinçli üretim gerçekleştirmeleri ve yeniliklere açık olmaları açısından önemli olabilir.

Çarşamba ovasındaki işletmeler sahip oldukları aile işgücünün ortalama olarak %28,77'ini işletme faaliyetlerinde, %11,24'ünü işletme dışındaki tarımsal faaliyetler ve tarım dışı faaliyetlerde kullanmaktadırlar. Bu oranlar Terme ovasındaki işletmeler ortalamasında %32,25 işletme faaliyetlerinde ve %10,33 işletme dışındaki tarımsal faaliyetler ve tarım dışı faaliyetler olarak gerçekleştirilmiştir. Çarşamba ovasında çalışan toplam işgücünün %74,28'i aile işgücü tarafından, %25,72'i ise

yabancı işgücü tarafından karşılanmaktadır. Terme ovasında ise çalışan işgücünün %72,30'u aile işgücü ile karşılanırken, %27,70'i yabancı iş gücü tarafından karşılanmakta olduğu belirlenmiştir. Ayrıca işletmelerde kullanılabilir aile işgücününün %50'nin üzerindeki bölümünün atıl kaldığı dikkati çekmektedir. Daha önce Samsun ilinde yapılan bir çalışmada, fındık işletmelerinde atıl işgücü %52,45 (Kılıç, 1997), yine aynı alanda Giresun ilinde yapılan diğer bir çalışmada da %50'nin üzerinde olarak bulunmuştur (Sıray, 2010).

İncelenen işletmelerde ortalama işletme arazisi Çarşamba ovasında 40,08 da/işletme, Terme ovasında ise 70,32 da/işletme olarak tespit edilmiştir. Ortalama işletme arazisi miktarı bakımından Çarşamba ovasındaki işletmeler Türkiye ortalamasının (60 da/işletme) altında, Terme ovasındaki işletmeler ise üzerindedir (Anonim, 2008a). Her iki ovada da toplam işletme arazisinin tamamına yakını mülk araziden oluşmaktadır (Çarşamba ovasında %97,26; Terme ovasında %95,70). İşletmelerin parsel sayıları birbirine yakın olmakla beraber ortalama parsel genişliği Terme ovasında (20,54 da/işletme) diğer ovaya göre (12,93 da/işletme) daha büyük bulunmuştur.

İncelenen işletmelerde işletme arazisini oluşturan arazi ne'ileri içerisinde her iki ovada da meyve arazisi ilk sırada yer almaktadır. Çarşamba ovasında meyve arazisini (%71,25) sırasıyla, %16,06 payla sebze arazisi ve %8,48 payla tarla arazisi, %3,82 payla meyvesiz ağaçlardan oluşan arazi izlemektedir. Terme ovasında ise, meyve arazisini (%53,89) sırasıyla; %39,74 payla tarla arazisi, %4,58 payla sebze arazisi ve %1,67 payla meyvesiz ağaçlık arazisi izlemektedir. Her iki ova kesimindeki işletmelerde düşük düzeyde de olsa nadas alanına rastlanılmıştır. Fındık yetiştiriciliğinin yanında Çarşamba ovasında sebzeçilik üretim faaliyetinin, Terme ovasında ise çeltik ve soya üretiminin yoğun olarak yapıldığı görülmektedir. İşletmeler ortalamasında fındık alanı Çarşamba ovasında 29,22 da/işletme ve Terme ovasında ise 40,67 da/işletme olarak hesaplanmıştır.

İşletmelerin sermaye yapılarına bakıldığında, aktif sermayenin içinde arazi

sermayesinin büyük pay tuttuğu görülmüştür. Bu oran Çarşamba ovasında %87,12 ve Terme ovasında %92,72'dir (Çizelge 1).

Samsun ili Çarşamba ovasında yapılan bir çalışmada, aktif sermayenin %95'i arazi sermayesinden oluşmaktadır (Cinemre ve ark., 1995). Yapılan çalışmalardan da görülebileceği gibi, tarım işletmelerinde arazi sermayesi ile işletme sermayesi arasında bir dengesizlik yaşanmaktadır. Bu dengesizlik, işletmelerin başarılı çalışmasını engelleyen bir durumdur. İşletme sermayesinin düşük olması işletmelerin modern teknolojilere ve girdilere verdiği önemin çok az olduğunu göstermektedir.

İşletmelerin pasif sermaye yapısı incelendiğinde, Çarşamba ovasında pasif sermayenin %95,03'ünü öz sermaye, %2,36'nı borçlar, %2,61'ini kiraya ve ortağa tutulan arazinin değeri oluşturduğu görülmektedir. Terme ovasında ise pasif sermayenin %92,69'u öz sermaye, %2,97'i borçlar, %4,34'ü kiraya ve ortağa tutulan arazinin değeridir (Çizelge 2). Pasif sermaye içerisinde öz sermaye oranlarının %80'lerin üzerinde olması bu işletmelerin borçlanmadan kaçındıklarını dolayısıyla yeni yatırımları daha az düşündüklerini gösterebilir.

İşletmelerin, döner işletme sermayesinin kısa vadeli borçlara oranını ifade eden ve en fazla 2 olması istenen cari oranın (Çabuk ve Lazol, 2010), Terme ovasındaki işletmelerde, işletmeler için yeterli olarak kabul edilen orana (1,5) yakın bulunması bu işletmelerin kısa vadeli borçlarını rahatlıkla ödeyebileceklerini gösterebilir. Çarşamba ovasında ise, bu oranın 2'nin üstünde bulunması, işletmelerin kısa vadeli borçlarını ödemelerinin yanında işletmeye kredi verenlerin lehine olmasına karşın, işletmede kullanılmayan fonların olduğuna işaret edilebilir ve işletme açısından olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Likidite oranı ise; Çarşamba ovası işletmeler ortalamasında 1,91 ve Terme ovası işletmeler ortalamasında 1,15 olarak hesaplanmıştır. Likidite oranının 1 olması istendiği dikkate alındığında (Çabuk ve Lazol, 2010), her iki ovadaki işletmelerinde kısa vadeli borçlarını rahatlıkla karşıladıkları ifade edilebilir.

İnceleme alanında arazi varlığının önemli bir kısmını işgal eden meyve ürünleri içerisinde fındığın işletme başına düşen ortalama üretim miktarları; Çarşamba ovasında 3.906,13 kg ve Terme ovasında ise 4.696,65 kg'dır. İncelenen

Çizelge 1. İncelenen işletmelerde işletme başına düşen aktif sermaye (TL/işletme ve %)

		Çarşamba Ovası				Terme Ovası					
		I. Grup (20)	II. Grup (43)	III. Grup (33)	İşl. Ort. (96)	I. Grup (13)	II. Grup (36)	III. Grup (45)	İşl. Ort. (94)		
ARAZİ SERMAYESİ	Toprak Varlığı	TL	57.300,00	86.634,88	173.933,33	110.532,29	142.538,46	168.505,56	258.117,78	207.813,83	
		%	35,22	40,63	49,38	42,51	55,61	61,40	62,63	61,19	
	Arazi Islahı Varlığı	TL	2.608,00	5.248,84	8.786,36	5.914,69	1.600,77	4.001,39	5.220,00	4.252,77	
		%	1,60	2,46	2,49	2,29	0,62	1,46	1,27	1,25	
	Bina Varlığı	TL	50.305,00	61.625,58	86.712,12	67.890,62	46.192,31	64.912,50	54.897,78	57.529,26	
		%	30,92	28,90	24,62	27,85	18,02	23,65	13,32	17,93	
	Bitki Varlığı	TL	26.006,95	34.020,35	38.541,55	33.905,05	40.957,71	9.409,96	71.021,82	43.267,99	
		%	15,98	15,95	10,94	14,24	15,98	3,43	17,23	11,77	
	Tarla Demirbaşı Varlığı	TL	566,00	369,77	803,03	559,58	877,31	3.227,08	681,44	1.683,45	
		%	0,35	0,17	0,23	0,23	0,34	1,18	0,17	0,58	
Arazi Sermayesi Toplamı	TL	136.785,95	187.899,42	308.776,39	218.802,24	232.166,56	250.056,49	389.938,82	314.547,30		
	%	84,07	88,11	87,67	87,12	90,58	91,11	94,61	92,72		
İŞLETME SERMAYESİ	Sabit İşletme Varlığı	Alet-Makine Varlığı	TL	18.617,50	20.687,21	35.194,09	25.242,76	20.046,15	20.427,78	16.173,33	18.338,30
			%	11,44	9,70	9,99	10,16	7,82	7,44	3,92	5,81
	Döner İşletme Varlığı	Hayvan Varlığı	TL	4.937,50	2.223,72	3.350,61	3.176,46	2.145,38	1.688,61	1.739,33	1.776,06
			%	3,03	1,04	0,95	1,43	0,84	0,62	0,42	0,55
	İşletme Sermayesi Toplamı	Malzeme ve Müh. Varlığı	TL	378,59	213,17	1.108,55	555,42	333,41	766,68	1.030,25	832,94
			%	0,23	0,10	0,31	0,20	0,13	0,28	0,25	0,24
		Para Mev. ve Alacaklar	TL	1.978,00	2.230,12	3.775,76	2.708,91	1.616,15	1.501,94	3.256,27	2.357,57
			%	1,22	1,05	1,07	1,09	0,63	0,55	0,79	0,68
	AKTİF SERMAYE TOPLAMI	İşletme Sermayesi Toplamı	TL	25.911,59	25.354,22	43.429,01	31.683,55	24.141,09	24.385,01	22.199,18	23.304,87
			%	15,93	11,89	12,33	12,88	9,42	8,89	5,39	7,28
		TL	162.697,54	213.253,64	352.205,40	250.485,79	256.307,65	274.441,50	412.138,00	337.852,16	
		%	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	

Çizelge 2. İncelenen işletmelerde pasif sermayeyi oluşturan unsurlar

		Çarşamba Ovası				Terme Ovası				
		I. Grup (20)	II. Grup (43)	III. Grup (33)	İşl. Ort. (96)	I. Grup (13)	II. Grup (36)	III. Grup (45)	İşl. Ort. (94)	
VADESİNE GÖRE	Kısa Vadeli Borçlar	TL	688,55	1.857,32	1.672,67	1.550,35	1.425,19	1.612,60	2.444,80	1.985,08
		%	0,42	0,87	0,47	0,64	0,56	0,59	0,59	0,59
	Orta Vadeli Borçlar	TL	1.661,45	3.928,73	6.993,99	4.510,06	5.082,51	6.531,84	10.288,53	8.129,82
		%	1,02	1,84	1,99	1,72	1,98	2,38	2,50	2,38
	Uzun Vadeli Borçlar	TL	---	---	---	---	---	---	---	---
		%	---	---	---	---	---	---	---	---
Toplam	TL	2.350,00	5.786,05	8.666,66	6.060,42	6.507,70	8.144,44	12.733,33	10.114,89	
%	1,44	2,71	2,46	2,36	2,54	2,97	3,09	2,97		
Kiraya ve ortağa tutulan arazi değeri	TL	500,00	9.444,44	5.757,58	6.313,66	11.538,46	17.333,33	11.222,22	13.606,38	
	%	0,31	4,43	1,63	2,61	4,50	6,31	2,72	4,34	
Öz sermaye	TL	159.847,54	198.023,15	337.781,16	238.111,71	23.8261,49	24.8963,73	38.8182,45	31.4130,89	
	%	98,25	92,86	95,91	95,03	92,96	90,72	94,19	92,69	
PASİF TOPLAMI	TL	162.697,54	213.253,64	352.205,40	250.485,79	256.307,65	274.441,50	412.138,00	337.852,16	
	%	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
BİLANÇO ORANLARI	Cari Oran	3,42	1,32	2,92	2,31	1,37	1,41	1,75	1,57	
	Likidite Oranı	2,87	1,20	2,26	1,91	1,13	0,93	1,33	1,15	

İşletmelerde fındık verimi ise işletmeler ortalaması itibariyle, Çarşamba ovasında 124,33 kg ve Terme ovasında 112,09 kg'dır. Çarşamba ovasındaki işletmeler Terme ovasındaki işletmelere göre fındık üretimi bakımından daha düşük, dekara verim bakımından ise daha yüksek bulunmuşlardır. Ayrıca her iki ovada da fındık verimi ortalaması Türkiye ortalamasının (77,78 kg/da) üstünde bulunmuştur (Anonim, 2011). Samsun ili Terme ilçesinde yapılan çalışmada fındık verimi ovada 94 kg/da, yüksek kesimde 78 kg/da (Alkan, 2006) bulunurken, Giresun ilinde yapılan çalışmada ise fındık verimi ilk kuşakta 131,44 kg/da, yüksek kuşakta ise 111,44 kg/da olarak hesaplanmıştır (Sıray, 2010).

Bitkisel ürünlerin yetiştirilme amacına bakıldığında üretimin pazara yönelik yapıldığı." Çarşamba ovasında %96,31 ve Terme ovasında ise %97,08 oranında satılarak değerlendirildiği tespit edilmiştir. Satılan bu ürünler içerisinde en büyük pay her iki ovada da meyvelere aittir.

Hayvansal ürünlerin değerlendiriliş şekli incelendiğinde ise; Çarşamba ovasında üretilen hayvansal ürünlerin %74,35'i satılırken, %16,47'si ailede tüketilmektedir. Geriye kalan %9,18'lik kısım ise işletmede gübre olarak kullanılmaktadır. Terme ovasında ise hayvansal ürünlerin %73,43'ü pazara sunulurken, %16,26'sı ailede tüketilmekte, %10,31'i ise işletmede kullanılmaktadır. Hayvansal üretim değerleri içerisinde en önemli pay her iki

ovadaki işletmelerde de süt'e aittir. Üretilen sütün yaklaşık 3/4'ü süt ve mamulleri halinde satılmakta geri kalanı ailede tüketilmektedir.

3.2. Üretim Dalları İtibariyle Yıllık Faaliyet Sonuçları

İncelenen işletmelerin üretim dalları itibariyle gayrisafi üretim değerlerine, değişken masraflarına ve brüt kârlarına yer verilmiştir. Bitkisel üretimde gayrisafi üretim değeri hesaplanırken tarla ürünleri, meyveler, sebze ürünleri ve meyvesiz ağaçlar olarak farklı üretim dallarına bölünmüştür. İncelenen işletmelerde işletmeler ortalamasına göre gayrisafi üretim değeri en yüksek ürün her iki ovada da fındık olup, gayrisafi üretim değerinin tek başına Çarşamba ovasında %38,21'ini, Terme ovasında ise %39,77'ini karşılamaktadır (Çizelge 3).

İncelenen işletmelerde değişken masraflar içerisinde en yüksek masraf, Çarşamba ovasında meyvecilik üretim dalından fındık (%37,74), Terme ovasında ise tarla ürünleri üretim dalından çeltik (%36,52) ürününe aittir (Çizelge 4). Brüt kâr; işletmede bulunan üretim faktörlerinin, optimal değerlendirilmesi bakımından, üretim kollarının yarışma güçlerinin belirlenmesinde önemli bir başarı ölçüsüdür (Rehber ve Tipi, 2005). Buna göre her iki ovada da en yüksek brüt kara meyvecilik üretim dalından fındık ürününe rastlanılmıştır (Çizelge 5).

Fındık Yetiştiriciliği Yapan İşletmelerin Ekonomik Analizi (Samsun ili Çarşamba ve Terme Ovası Örneği)

Cizelge 3. İncelenen işletmelerde işletme başına düşen bitkisel üretim dallarının gayrisafı üretim değerleri (TL/işletme ve %)

		Çarşamba Ovası				Terme Ovası			
		I. Grup (20)	II. Grup (43)	III. Grup (33)	İşl. Ort. (96)	I. Grup (13)	II. Grup (36)	III. Grup (45)	İşl. Ort. (94)
Tarla Ürünleri	TL	632,70	2.102,03	1.242,37	1.500,41	18.260,49	14.151,80	10.787,49	13.109,45
	%	1,80	6,82	2,74	4,37	76,99	43,93	21,57	37,80
Meyveler	TL	9.838,72	13.324,07	30.336,25	18.445,89	3.842,56	10.750,89	26.540,60	17.354,39
	%	27,96	43,26	66,98	48,23	16,20	33,37	53,08	40,43
Fındık	TL	2.503,08	10.094,02	29.050,49	15.028,86	3.157,31	10.731,18	26.287,35	17.130,84
	%	7,11	32,77	64,14	38,21	13,31	33,31	52,57	39,77
Sebze Ürünleri	TL	22.651,73	12.888,04	9.716,41	13.831,89	1.616,33	7.175,90	5.826,76	5.761,16
	%	64,38	41,84	21,45	39,53	6,81	22,27	11,65	15,05
Ağaçlık	TL	2.063,16	2.486,85	3.997,61	2.917,90	---	138,80	6.846,04	3.330,52
	%	5,86	8,07	8,83	7,87	---	0,43	13,69	6,72
Toplam	TL	35.186,31	30.800,98	45.292,64	36.696,10	23.719,39	32.217,38	50.000,90	39.555,51
	%	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Cizelge 4. İşletme başına düşen bitkisel üretim dallarının değişken masrafları (TL/işletme ve %)

		Çarşamba Ovası				Terme Ovası			
		I. Grup (20)	II. Grup (43)	III. Grup (33)	İşl. Ort. (96)	I. Grup (13)	II. Grup (36)	III. Grup (45)	İşl. Ort. (94)
Tarla Ürünleri	TL	452,70	1.565,81	722,72	1.044,10	12.055,60	10.281,73	6.445,82	8.690,71
	%	5,49	20,59	7,20	12,84	86,62	70,35	44,35	60,15
Çeltik	TL	0,00	0,00	0,00	0,00	6.826,69	6.120,81	4.159,11	5.279,32
	%	0,00	0,00	0,00	0,00	49,05	41,88	28,62	36,52
Meyveler	TL	3.240,85	3.287,61	6.725,61	4.459,68	1.117,10	2.078,56	5.746,91	3.701,72
	%	39,32	43,24	67,02	50,60	8,03	14,22	39,54	25,49
Fındık	TL	1.012,22	2.339,76	6.248,12	3.406,69	876,37	2.070,11	5.682,74	3.634,47
	%	12,28	30,77	62,26	37,74	6,30	14,16	39,10	25,01
Sebze Ürünleri	TL	4.327,74	2.471,29	2.044,28	2.711,27	744,90	2.233,40	1.211,40	1.538,29
	%	52,51	32,50	20,37	32,50	5,35	15,28	8,34	10,58
Ağaçlık	TL	220,12	278,65	543,33	357,44	---	21,94	1.129,11	548,93
	%	2,67	3,66	5,41	4,06	---	0,15	7,77	3,78
Toplam	TL	8.241,41	7.603,36	10.035,94	8.572,49	13.917,60	14.615,63	14.533,24	14.479,65
	%	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Cizelge 5. İşletme başına düşen bitkisel üretim dallarının brüt kârları (TL/işletme ve %)

		Çarşamba Ovası				Terme Ovası			
		I. Grup (20)	II. Grup (43)	III. Grup (33)	İşl. Ort. (96)	I. Grup (13)	II. Grup (36)	III. Grup (45)	İşl. Ort. (94)
Tarla Ürünleri	TL	180,00	536,22	519,65	456,31	6.204,89	3.870,07	4.341,67	4.418,74
	%	0,67	2,31	1,47	1,68	63,30	21,99	12,24	23,04
Meyveler	TL	6.597,87	10.036,46	23.610,64	13.986,21	2.725,46	8.672,33	20.793,69	13.652,67
	%	24,49	43,27	66,97	47,50	27,81	49,27	58,63	50,78
Fındık	TL	1.490,86	7.754,26	22.802,37	11.622,17	2.280,94	8.661,07	20.604,61	13.496,37
	%	5,53	33,43	64,68	38,36	23,27	49,21	58,09	49,87
Sebze Ürünleri	TL	18.323,99	10.416,75	7.672,13	11.120,63	871,43	4.942,50	4.615,36	4.222,87
	%	68,01	44,90	21,76	41,76	8,89	28,08	13,01	18,21
Ağaçlık	TL	1.843,04	2.208,20	3.454,28	2.560,46	---	116,86	5.716,93	2.781,58
	%	6,84	9,52	9,80	9,06	---	0,66	16,12	7,97
Toplam	TL	26.944,90	23.197,62	35.256,70	28.123,62	9.801,79	17.601,75	35.467,66	25.075,86
	%	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

3.3. İşletmelerin Bir Bütün Olarak Yıllık Faaliyet Sonuçları

3.3.1. Gayrisafı Hasıla

Gayrisafı hasıla; işletmede bitkisel ve hayvansal üretim değeri, üretim döneminde meydana gelen üretimsel değer artışları ile işletmede bulunan aile fertleri ile alet makinelerinin işletme dışında çalıştırılması

sonucu elde ettikleri tarımsal gelir ve işletmeciler ailesinin konut-kira bedeli toplamından meydana gelmektedir (Rehber ve Tipi, 2005).

İncelenen işletmelerde gayrisafı hasılının en büyük kısmını Çarşamba ovasında %77,69 ve Terme ovasında %81,53 oranı ile bitkisel ürünler satış tutarı oluşturmaktadır (Çizelge 6).

Çizelge 6. İncelenen işletmelerde işletme başına düşen gayrisafi hasılayı oluşturan unsurlar (TL/işletme ve %)

		Çarşamba Ovası				Terme Ovası			
		I. Grup (20)	II. Grup (43)	III. Grup (33)	İşl. Ort. (96)	I. Grup (13)	II. Grup (36)	III. Grup (45)	İşl. Ort. (94)
Bitkisel Ürünler Satış Tutarı	TL	31.827,34	25.108,71	38.513,98	31.116,49	23.057,60	29.014,12	40.303,03	33.594,61
	%	79,78	74,97	79,96	77,69	81,36	76,14	85,90	81,53
Hayv. Ürünler Satış Tutarı	TL	2.143,28	1.176,37	2.334,62	1.775,96	807,68	822,79	940,80	877,19
	%	5,37	3,51	4,85	4,36	2,85	2,16	2,01	2,18
Ailede Tüketilen Çiftlik Ürünleri	TL	695,42	897,71	1.175,00	950,88	416,30	608,34	637,54	595,76
	%	1,74	2,68	2,44	2,40	1,47	1,60	1,36	1,47
İşçilere Verilen Çiftlik Ürünleri	TL	0,00	1,22	19,11	7,12	12,50	11,33	10,01	10,86
	%	0,00	0,00	0,04	0,02	0,04	0,03	0,02	0,03
İkametgah Kira Karşılığı	TL	1.509,15	1.848,77	2.601,36	2.036,72	1.385,77	1.947,38	1.646,93	1.725,88
	%	3,78	5,52	5,40	5,12	4,89	5,11	3,51	4,31
Hizmet Gelirleri	TL	582,10	2.363,93	680,29	1.413,96	763,95	1.505,49	928,83	1.126,88
	%	1,46	7,06	1,41	3,95	2,70	3,95	1,98	2,83
Envanter Kıymet Artışları	TL	3.136,04	2.097,04	2.842,01	2.569,58	1.896,46	4.197,68	2.451,13	3.043,31
	%	7,86	6,26	5,90	6,47	6,69	11,02	5,22	7,65
Gayrisafi Hasıla Toplamı	TL	39.893,33	33.493,75	48.166,37	39.870,71	28.340,26	38.107,13	46.918,27	40.974,49
	%	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

3.3.2. İşletme Masrafları ve Gerçek Masraflar

İşletme masrafları, gayrisafi hâsılayı elde etmek için yapılan masrafların toplamı şeklinde ifade edilir (Rehber ve Tipi, 2005). İşletme masraflarını oluşturan unsurlar incelendiğinde her iki ovada da en önemli payı işçilik masraflarının aldığı görülmektedir. İşçilik masraflarının işletme masrafları içindeki payı, Çarşamba ovasında %37,49 ve Terme ovasında %42,78'dir (Çizelge 7).

İşçilik masraflarında en önemli payı ise, her iki ovada da aile işgücü ücret karşılığı masrafları almaktadır.

İşletme giderlerinin çiftçiler tarafından ödenen kısmına gerçek masraflar denir. İşletme

masrafları ile gerçek masraflar arasındaki tek fark, işletme masrafları içerisinde aile işgücü ücret karşılığının bulunması, gerçek giderlerde ise ödenen kiralara ve borç faizlerinin yer almasıdır (Cinemre ve Kılıç, 2011).

İşletme başına düşen gerçek masraf Çarşamba ovasında 21.677,37 TL iken, Terme ovasında bu değer 26.307,72 TL olarak bulunmuştur. Gerçek masraflar içinde en önemli pay, her iki ovadaki işletme gruplarında da aile işgücü ücret karşılığı çıkarıldıktan sonra kalan işletme masraflarına aittir. Bu değer, Çarşamba ovasında gerçek masrafların %85,88'ini, Terme ovasında ise %80,89'unu karşıladığı görülmüştür (Çizelge 8).

Çizelge 7. İncelenen işletmelerde işletme başına düşen işletme masrafları (TL/işletme ve %)

		Çarşamba Ovası				Terme Ovası			
		I. Grup (20)	II. Grup (43)	III. Grup (33)	İşl. Ort. (96)	I. Grup (13)	II. Grup (36)	III. Grup (45)	İşl. Ort. (94)
İşçilik Masrafları	TL	6.506,83	10.252,16	11.106,27	9.765,48	9.706,85	11.579,67	14.372,70	12.657,75
	%	32,49	41,43	35,40	37,49	38,10	40,61	45,86	42,78
Materyal Masrafları	TL	5.998,61	5.924,79	8.251,18	6.739,87	6.384,46	8.150,14	6.412,15	7.073,93
	%	29,96	23,94	26,30	26,00	25,06	28,58	20,46	24,21
Pazarlama Masrafları	TL	1.222,30	1.389,68	1.730,24	1.471,88	1.904,08	2.268,42	2.047,04	2.112,05
	%	6,10	5,62	5,52	5,68	7,47	7,96	6,53	7,21
Diğer Cari Masraflar(*)	TL	1.559,34	1.566,61	1.874,16	1.670,82	1.913,49	2.061,54	1.643,59	1.840,98
	%	7,79	6,33	5,97	6,51	7,51	7,23	5,24	6,32
Amortisman	TL	3.123,25	3.730,26	6.171,98	4.443,14	3.242,35	3.759,15	3.114,13	3.378,89
	%	15,60	15,07	19,67	16,76	12,73	13,18	9,94	11,57
Envanter Kıymet Azalışları	TL	1.614,89	1.884,59	2.238,96	1.950,22	2.323,57	695,34	3.748,86	2.382,31
	%	8,06	7,62	7,14	7,54	9,12	2,44	11,96	7,92
Toplam İşletme Masrafları	TL	20.025,22	24.748,09	31.372,79	26.041,40	25.474,80	28.514,26	31.338,47	29.445,92
	%	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

(*) Diğer cari masraflar: alet makine kirası, alet makine tamir-bakım masrafı, bina yıllık tamir-bakım masrafı, veteriner, aşım, ilaç vb. masraflar ile diğer masraflardan (hayvan sigortası ve taşıma, aydınlatma, su ve tuz) oluşmaktadır.

Çizelge 8. İncelenen işletmelerde işletme başına düşen gerçek masraflar (TL/işletme ve %)

	Çarşamba Ovası				Terme Ovası			
	I. Grup (20)	II. Grup (43)	III. Grup (33)	İşl. Ort. (96)	I. Grup (13)	II. Grup (36)	III. Grup (45)	İşl. Ort. (94)
	TL							
İşletme Masrafları Toplamı (A)	20.025,22	24.748,09	31.372,79	26.041,40	25.474,80	28.514,26	31.338,47	29.445,92
Aile İşgücü Ücret Karşılığı (B)	5.033,00	8.123,00	8.128,00	7.480,97	6.135,00	7.516,00	9.360,00	8.207,78
Arazi Kirası ve Ortakçı Payı (C)	390,00	3.624,09	1.793,94	2.321,21	4.938,46	2.555,56	4.344,44	3.741,49
Ödenen Borç Faizleri (D)	308,56	759,71	1.137,93	795,73	854,46	1.069,36	1.671,89	1.328,09
Gerçek Masraflar (A-B)+(C+D)	15.690,78	21.008,89	26.176,66	21.677,37	25.132,72	24.623,18	27.994,80	26.307,72
	%							
İşletme Masrafları Toplamı (*)	95,55	79,13	88,80	85,88	76,95	85,28	78,51	80,89
Arazi Kirası ve Ortakçı Payı	2,49	17,25	6,85	10,60	19,65	10,38	15,52	14,12
Ödenen Borç Faizleri (**)	1,97	3,62	4,35	3,52	3,40	4,34	5,97	4,99
Gerçek Masraflar	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

(*) Aile işgücü ücret karşılığı çıkarıldıktan sonra kalan işletme masraflarının oranını ifade eder.

(**) Faiz Oranı %13,13 (Anonim, 2008b).

3.3.3. Saf Hasıla

Saf hasıla, borçsuz, kira ve ortaklıkla arazi işletilmediği kabul edilen bir tarım işletmesinde aktif sermayenin getirdiği faiz olarak kabul edilir (Rehber ve Tipi, 2005, Cinemre ve Kılıç, 2011).

Tarım işletmelerinin başarısını ölçmeyi ve işletmeler arası karşılaştırmalar yapmayı

sağlayan bir ölçü olan saf hasıla, gayrisafi hasıladan toplam masrafların çıkarılması ile elde edilir (Cinemre ve Kılıç, 2011). İşletmeler ortalamasına göre saf hasıla Çarşamba ovasında 13.829,31 TL ve Terme ovasında ise 11.528,57 TL değer olarak hesaplanmıştır (Çizelge 9).

Çizelge 9. İncelen işletmelerde işletme başına düşen saf hâsıla (TL/işletme)

	Çarşamba Ovası				Terme Ovası			
	I. Grup (20)	II. Grup (43)	III. Grup (33)	İşl. Ort. (96)	I. Grup (13)	II. Grup (36)	III. Grup (45)	İşl. Ort. (94)
	TL							
Gayrisafi Hasıla (A)	39.893,33	33.493,75	48.166,37	39.870,71	28.340,26	38.107,13	46.918,27	40.974,49
İşletme Masrafları (B)	20.025,22	24.748,09	31.372,79	26.041,40	25.474,80	28.514,26	31.338,47	29.445,92
Saf hâsıla (A-B)	19.868,11	8.745,66	16.793,58	13.829,31	2.865,46	9.592,87	15.579,80	11.528,57

3.3.4. Tarımsal Gelir ve Harcanabilir Tarımsal Gelir

Tarımsal gelir, işletmecinin öz sermayesinin faizi ile kendisinin ve aile fertlerinin işletmede çalışmaları karşılığı elde ettikleri gelir olarak tanımlanır (Karkacier, 1991). Saf hâsıladan borç faizleri, kiracılık ve ortaklık için ödenen paylar çıkartılır ve aile işgücü ile yönetim karşılığı ilave edilirse tarımsal gelir elde edilir (Rehber ve Tipi, 2005;

Cinemre ve Kılıç, 2011). Ayrıca aile ihtiyaçları için tarımsal gelirin ne kadarının harcanabileceğinin belirlenmesi amacıyla tarımsal gelirden envanter kıymet artışlarının çıkartılmasıyla harcanabilir tarımsal gelir hesaplanmış ve Çizelge 10'da topluca gösterilmiştir. Buna göre incelenen işletmelerde işletme başına düşen tarımsal gelir Çarşamba ovasında 18.193,34 TL ve Terme ovasında 14.666,77 TL olarak bulunmuştur.

Çizelge 10. İncelenen işletmelerde tarımsal gelir ve harcanabilir tarımsal gelir (TL/işletme)

	Çarşamba Ovası				Terme Ovası			
	I. Grup (20)	II. Grup (43)	III. Grup (33)	İşl. Ort. (96)	I. Grup (13)	II. Grup (36)	III. Grup (45)	İşl. Ort. (94)
	TL							
Gayrisafi Hasıla (A)	39.893,33	33.493,75	48.166,37	39.870,71	28.340,26	38.107,13	46.918,27	40.974,49
Gerçek Masraflar (B)	15.690,78	21.008,89	26.176,66	21.677,37	25.132,72	24.623,18	27.994,80	26.307,72
Tarımsal Gelir (C=A-B)	24.202,55	12.484,86	21.989,71	18.193,34	3.207,54	13.483,95	18.923,47	14.666,77
Envanter Kıymet Artışları (D)	3.136,04	2.097,04	2.842,01	2.569,58	1.183,50	7.140,35	3.482,98	4.565,66
Harcanabilir Tarımsal Gelir	21.066,51	10.387,82	19.147,70	15.623,75	2.024,04	6.343,60	15.440,49	10.101,11

3.3.5. Toplam Aile Geliri

Toplam aile geliri, işletmelerin tarımsal geliri ile tarım sektörü dışında sağladıkları gelirleri toplamından oluşmaktadır (Akay, 1996).

Toplam aile gelirinin yarısından fazlasını tarımsal gelirin oluşturduğu görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu 2008 yılı istatistiki

verilerine göre, kişi başına düşen milli gelir 10.436 \$'dır (Anonim, 2008c). Bu durumda incelenen işletmelerde kişi başına toplam aile geliri, Türkiye'de kişi başına milli gelirinden çok az olup, Çarşamba ovasında 3.411,80 \$ ve Terme ovasında ise 2.878,62 \$ olarak hesaplanmıştır (Çizelge 11).

Çizelge 11. İncelenen işletmelerde toplam aile geliri ve kişi başına düşen aile geliri

	Çarşamba Ovası				Terme Ovası				
		I. Grup (20)	II. Grup (43)	III. Grup (33)	İşl. Ort. (96)	I. Grup (13)	II. Grup (36)	III. Grup (45)	İşl. Ort. (94)
Tarımsal Gelir (A)	TL	24.202,55	12.484,86	21.989,71	18.193,34	3.207,54	13.483,95	18.923,47	14.666,77
	%	72,78	68,58	68,60	69,46	33,79	63,51	70,98	62,98
Tarım Dışı Gelir (B)	TL	9.053,00	5.720,93	10.065,15	7.908,44	6.284,62	7.747,22	7.737,34	7.540,22
	%	27,22	31,42	31,40	30,54	66,21	36,49	29,02	37,02
Toplam Aile Geliri (A+B)	TL	33.255,55	18.205,79	32.054,86	26.101,77	9.492,16	21.231,17	26.660,81	22.206,99
	%	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Kişi Başına Düşen Aile Geliri	TL	6.786,85	3.840,88	6.347,50	5.316,27	1.622,59	4.526,90	5.279,37	4.485,47
Kişi Başına Düşen Aile Geliri (\$) (*)	%	4.355,57	2.464,95	4.073,61	3.411,80	1.041,32	2.905,21	3.388,12	2.878,62

(*) 2008 yılı aylık ortalama döviz kuru 1\$=1,5582TL kullanılmıştır (Anonim, 2008b).

3.3.6. İncelenen İşletmelerde Rantabilite

Rantabilite, belirli bir dönemde elde edilen karın bunu elde etmede kullanılan sermayeye oranıdır. İşletmelerin başarı ölçülerinden biri olan rantabilite, saf hâsılının bu hâsılayı elde etmede kullanılan sermayeye oranlanmasıyla bulunur (Rehber ve Ripi, 2005). İncelenen işletmelerde rantabilite faktörü, ekonomik rantabilite ve mali rantabilite hesaplanmıştır. Bu hesaplamalarda saf hâsıla esas alınmıştır. Saf hâsıla, gayrisafi hâsılaya oranlanarak rantabilite faktörü, saf hâsılının aktif sermayeye oranlanması ile ekonomik rantabilite; saf hâsıladan, borç faizleri

çıkartılarak bulunan değer öz sermayeye oranlanarak da mali rantabilite hesaplanmıştır (Sayılı, 2001). Bulunan bu sonuçlara göre; işletmelerin her 100 TL'lik GSH'sının Çarşamba ovasında 34,06 TL'si, Terme ovasında ise 26,94 TL'si saf hâsıladan elde edilmektedir. Ekonomik rantabiliteye göre, her 100 TL'lik aktif sermaye karşılığında Çarşamba ovasında 5,52 TL ve Terme ovasında ise 3,41 TL saf hasıla elde edilmektedir. Mali rantabiliteye göre ise, her 100 TL'lik öz sermaye Çarşamba ovasında 5,95 TL, Terme ovasındaki işletmelerde ise 3,14 TL kâr ortaya çıkarmaktadır (Çizelge 12).

Çizelge 12. İncelenen işletmelerde rantabilite faktörü, ekonomik ve mali rantabilite

	Çarşamba Ovası				Terme Ovası			
	I. Grup (20)	II. Grup (43)	III. Grup (33)	İşl. Ort. (96)	I. Grup (13)	II. Grup (36)	III. Grup (45)	İşl. Ort. (94)
Rantabilite Faktörü (%)	49,80	26,11	34,87	34,06	10,11	25,17	33,21	26,94
Ekonomik Rantabilite (%)	12,21	4,10	4,77	5,52	1,12	3,50	3,78	3,41
Mali Rantabilite (%)	12,24	4,03	4,63	5,95	0,84	3,42	3,58	3,14

4. Sonuç ve Öneriler

Araştırma alanında bulunan her iki ovadaki işletmelerde de okur-yazarlık oranı yüksek bulunmuş, işletme yöneticilerinin eğitim durumu ise düşük bulunmuştur. Ayrıca incelenen işletmelerdeki üreticilerin büyük çoğunluğunun üretim ve pazarlamada yeni teknolojilere açık olmayıp kendi tecrübe ve

deneyimlerine göre eski yöntem ve tekniklerle üretim yaptıkları tespit edilmiştir. Bu durum da fındık bahçelerinde verim düşüklüğüne sebep olabilmekte ve üreticilerin gelirlerinde azalmalar yaşanabilmektedir. Bu nedenle her iki ovadaki kırsal kesimde de eğitim şartlarının iyileştirilmesi için devlete bir takım görevler düşmektedir. Bunun yanında üreticiler, dikim,

gübreleme, bakım, seyreltme, ilaçlama ve harmanlama konularında modern yöntemlere göre Ziraat Odaları ya da İl/İlçe Tarım Müdürlükleri tarafından bilgilendirilmeli ve uygulamalı olarak eğitilmelidir.

Her iki ilçede de yılın belirli dönemlerinde işgücü önemli bir yer tutmaktadır. Yılın diğer dönemlerinde ise mevcut işgücü zaman zaman atıl bırakılmaktadır. İşletmelerde atıl kalan bu işgücü miktarını azaltmak için işletme planlaması gibi üretim faaliyetlerine ağırlık (süt sığırıcılığı, besi sığırıcılığı, arıcılık, el sanatları vb.) verilmelidir. Bu faaliyetler, işgücünün ve diğer üretim faktörlerinin daha iyi değerlendirilmesini sağlarken, aynı zamanda işletmelerin gelirlerini de artırabilecektir.

Bölgede fındıkla beraber ürün deseni daha da çeşitlendirilerek ilave gelir getirecek ürünlere yer verilmelidir. Bu kapsamda üreticiler, tek yıllık alternatif tarla ve bahçe ürünlerinin yetiştirilmesi konusunda teşvik edilebilir. Böylece asıl ürünün fındık kalması şartıyla, bahçelerin belirli bir kısmının alternatif üretim desenlerine ayrılması hem üreticiye, hem de bölge ve ülke ekonomisine yararlı olabilecektir.

Karadeniz Bölgesi'nde fındık kırma fabrikalarının fazla sayıda olması ve bölge insanının fındığa yatırım yapması nedeniyle Fındık Borsası'nın özellikle Karadeniz Bölgesi'nde kurulmasına destek verilmelidir.

Fındık dış satımında kabuklu fındık yerine özellikle tam mamul halinde fındık ürünlerinin pazarlama konumuna geçilmelidir. Fındığın direk satışı için yeni pazar arama gayretleri kadar fındığı işleyerek kullanan çikolata ve şekerli ürünler gıda sanayisinin güçlendirilmesi çok önemlidir. Bu sayede hem iş sahaları artırılarak istihdam yaratılacak ve işgücü değerlendirilecek hem de katma değer Türkiye'de kalacaktır. Bu yolla ülke ekonomisine ayrıca önemli katkı sağlanmış olacaktır.

Kaynaklar

Akay, M., 1996. Tokat İli Niksar Ovası Tarım İşletmelerinin Yapısal Analizi, İşletme Sonuçlarını Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi ve Doğrusal Programlama Yöntemi Planlanması Üzerine Bir Araştırma. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım

Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi (yayınlanmamış), Tokat.

Alkan, H. I., 2006. Samsun İli Terme İlçesinin Ova ve Yüksek Kesiminde Fındık Yetiştiriciliğinin Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi. OMÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

Anonim, 2003. 2000 Genel Nüfus Sayımı T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. Yayın No: 2759, Ankara.

Anonim, 2008a. Türkiye İstatistik Kurumu, Tarımsal İşletmeler.

http://www.tuik.gov.tr/Preistatistiktablo.Do?_stab__d=126 (15.10.2008).

Anonim, 2008b. TC Ziraat Bankası. <http://www.ziraat.com.tr>. (09.12.2010).

Anonim, 2008c. Türkiye İstatistik Kurumu, Kişi Başına Düşen Milli Gelir.

http://www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=197 (15.10.2010).

Anonim, 2009a. Türkiye İstatistik Kurumu, Bitkisel Üretim İstatistikleri.

<http://www.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul> (03.04.2011).

Anonim, 2009b. FAO İstatistikleri. <http://www.fao.org.tr>. (08.02.2011).

Anonim, 2009c. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü ve Türkiye İstatistik Kurumu İşbirliği ile, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları.

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul>. (12.10.2010).

Anonim, 2009d. Türkiye İstatistik Kurumu İşbirliği ile, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, Eğitim Durumu.

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=2> (12.01.2009)

Anonim, 2011. Türkiye İstatistik Kurumu, Bitkisel Üretim İstatistikleri.

<http://www.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul> (03.04.2011)

Aras, A., 1988. Tarım Muhasebesi. E.Ü. Ziraat Fakültesi, Yayın No: 486, 323 s, İzmir.

Cinemre, H.A., Ceyhan V., Kılıç O., 1995. Çarşamba Ovası Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Araştırma Seri No:2, 104 s, Samsun.

Cinemre, H.A., ve Kılıç O., 2011. Tarım Ekonomisi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Kitabı No:11 (4. Baskı), 179 s., Samsun.

Çabuk A., ve Lazol, İ., 2010. Mali Tablolara Analizi. Ekin Basım Yayın Dağıtım, 10. Baskı, Bursa.

Erkuş, A., Bülbül, M., Kırıl, T., Açıl, A.F. ve Demirci, R., 1995. Tarım Ekonomisi. A.Ü. Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları No:15, 298 s, Ankara.

İnan, İ.H., 1994. Tarım Ekonomisi. Trakya Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 30, Tekirdağ.

Karkacier, O., 1991. Tokat Turhal Sığır Besiciliği İşletmelerinin Ekonomik Analizi (Basılmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, İzmir.

- Kılıç, O., 1997. Samsun İli Çarşamba ve Terme İlçelerinin Ova Köylerinde Fındık Üretimine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Fındığa Alternatif Üretim Planlarının Araştırılması. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, 170 s, Ankara.
- Rehber, E., ve Tipi, T., 2005. Tarımsal İşletmecilik ve Planlama. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları Ders Kitabı, Uludağ Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü, Yayın No: 2.05-049-0425, ISBN: 975-6149-06-X, Bursa.
- Sayılı, M., 2001. Amasya İli Suluova İlçesinde Sığır Besiciliği Yapan İşletmelerin Ekonomik Analizi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Tokat.
- Sıray, E., 2010. Giresun İli Merkez İlçede Fındık Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi, Üretim ve Pazarlama Sorunlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
- Taslak S., ve Kara M., 2009. İşletme Bilimine Giriş (Modern İşletmecilik). Murathan Yayınevi, Yayın No: T 118, Cantekin Matbaası, Trabzon.
- Yamane, T., 2001. Temel Örnekleme Yöntemleri. 1. Baskı, (Çev. A. Esin, M.A. Bakır, C. Aydın ve E. Gürbüzsəl). İstanbul: Literatür Yayıncılık.